

ють напади і грабують їх. Мадяри приходять, а слов'яни загорожуються в цих укріпленнях...» [21, с. 296].

Як бачимо, ціла низка свідчень невідомого автора про слов'ян знаходить виразні паралелі в матеріалі волинцевсько-роменської культури. Очевидно, опис «країни слов'ян» припав на час, коли великий центр біля Битиці (= Дж.рваб ?) ще не був зруйнований, але будівництво укріплень на степовому порубіжжі вже почалося (цей час може відповідати приблизно другій чверті – середині IX ст.). Втім, не виключено також, що первинний варіант «Опису північних народів» на якомусь етапі був поповнений новою інформацією, до якої належить і звітка про будівництво слов'янами укріплень, яка все ж не пізніша за 890-ті (або 880-ті) рр.

Таким чином, порівняння свідчень «Опису північних народів» («Анонімної записки») з археологічними даними дозволяє прийти до доволі однозначних висновків. Задовго до того, як Середнє Подніпров'я почало називатися Руссю, а Київ став її столицею, до того, як у Подніпров'ї з'явилися «варяго-руси» (що 860 рр. здійснили напад на Константинополь), близько зламу VIII–IX ст. або й трохи раніше у Середньому Подніпров'ї (пререважно на лівобережній його частині) виникає ранньодержавне об'єднання, що стало відоме східним авторам, як «Країна слов'ян» або «Царство слов'ян». Хоча близько середини – третьої чверті IX ст. це об'єднання зазнало дошкульного удару з боку кочовиків (урів, які були на той час федератами Хозарського каганату), традиції його розвитку не зникли повністю.

Маємо підстави припускати, що державотворча політика ранньої Київської Русі певною мірою ґрунтувалася саме на цих традиціях, про що свідчить близькість ареалу «руської землі» X–XI ст. та області поширення волинцевсько-роменських старожитностей попереднього періоду [пор. 23, с. 262 і 9, с. 212], характер збору податків у формі «полюддя», використання арабської монети [26] і хутра, як форми «валюти» [7, с. 143], розбудова систем укріплень на степовому кордоні, система дуальності центральної влади (князь-правитель і заступник-воевода) тощо.

1. Бейлис В. М. К вопросу о конъектурах и попытках отождествления этнонимов и топонимов в текстах арабских авторов о Восточной Европе / В. М. Бейлис // Восточное историческое источниковедение и специальные исторические дисциплины. – Вып. 1. – М.: Восточн. лит.-ра, 1989. – С. 52–66.
2. Брайчевський М. Ю. Вибране. Т. II: Хозарія і Русь. Аскольд – цар київський. [Упоряд. Ю. Кухарчук] / Михайло Брайчевський. – К.: Вид-во ім. О. Теліги, 2009. – 816 с.
3. Гаркави А. Я. Сказания мусульманских писателей о славянах

и русских / А. Я. Гаркави. – СПб.: Типогр. Императорской Академии Наук, 1870. – 365 с.
4. Григорьев А. В. Северская земля в VIII – начале XI века по археологическим данным / А. В. Григорьев. – Тула: «Гриф и К», 2000. – 264 с.
5. Грушевський М. С. Історія України-Руси. – Т. I: До початку XI в. / Михайло Грушевський. – К.: Наукова думка, 1990. – 736 с.
6. Давня історія України. – Т. 3: Слов'яно-руська доба. [Під ред. П. П. Толочко та ін.] – К.: Ін-т археології НАН України, 2000. – 696 с.
7. Древняя Русь в свете зарубежных источников. Хрестоматия. – Т. III: Восточные источники. [Сост. Т. М. Калинина, И. Г. Коновалова, В. Я. Петрухин]. – М.: Русский фонд содействия образованию и науке, 2009. – 251 с.
8. Етимологічний словник української мови. Т. 2. [Під ред. А. С. Мельничука та ін.] – К.: Наукова думка, 1985. – 572 с.
9. Етнічна історія Давньої України / [П. П. Толочко, Д. Н. Козак, А. П. Моця та ін.] – К.: Ін-т археології НАН України, 2000. – 280 с.
10. Заходер Б. Н. Каспийский свод сведений о Восточной Европе / Б. Н. Заходер. – Т. 2. – М.: Наука. Главная редакция Восточной литературы, 1967. – 212 с.
11. Калинина Т. М. Интерпретация некоторых известий о славянах в «Анонимной записке» / Т. М. Калинина // Древнейшие государства Восточной Европы. – М.: Восточная литература РАН, 2003. – С. 204–216.
12. Калинина Т. М. Ра'ис ар-ру'аса' ас-Сакалиба и 'Архив тўв Склафрўв / Т. М. Калинина // Славяне и их соседи. – Вып. 11. – М.: «Индрик», 2004. – С. 44–52.
13. Калинина Т. М. Печенеги и путь к ним из Ургенча (по данным арабских географов) / Т. М. Калинина // Древнейшие государства Восточной Европы, 2009 г. – М.: Восточная литература РАН, 2010. – С. 153–166.
14. Коновалова И. Г. Пути сообщения в Восточной Европе по данным средневековых арабо-персидских авторов / И. Г. Коновалова // Древнейшие государства Восточной Европы, 1998 г. – М.: Восточная литература РАН, 2000. – С. 126–133.
15. Конча С. Дулібський союз між міфом і дійсністю / С. Конча // Вісник Київського університету. Серія: українознавство. – Вып. 9. – 2005. – С. 23–28.
16. Котляр М., Кульчицкий С. Довідник з історії України / Микола Котляр, Станіслав Кульчицкий. – К.: «Україна», 1996. – 463 с.
17. Кропоткин В. В. О топографии кладов куфических монет IX в. в Восточной Европе / В. В. Кропоткин // Древняя Русь и славяне. – М.: Наука, 1978. – С. 111–117.
18. Крюков В. Чи знали арабські автори IX–X ст. про Карпати та карпатських слов'ян? / Віктор Крюков // Україна в минулому. – Вып. 4. – Львів: Обласна книжкова друкарня, 1993. – С. 7–16.
19. Мишин Д. Е. Сакалиба (славяне) в исламском мире в раннее средневековье / Д. Е. Мишин. – М.: ИВ РАН – «Крафт+», 2002. – 365 с.
20. Новосельцев А. П. Хазарское государство и его роль в истории Восточной Европы и Кавказа / А. П. Новосельцев. – М.: Наука, 1990. – 263 с.
21. Новосельцев А. П. Восточные источники о восточных славянах и Руси VI–IX вв. / А. П. Новосельцев // Древнейшие государства Восточной Европы, 1998 г. – М.: Восточная литература РАН, 2000. – С. 264–323.
22. Свод древнейших письменных известий о славянах [Сост. Л. А. Гиндин, С. А. Иванов, Г. Г. Литаврин]. – Т. 1 (I–VI вв.). – М.: Восточная литература РАН, 1994. – 472 с.
23. Славяне Юго-Восточной Европы в предгосударственный период / [В. Д. Баран, Е. В. Максимов, Б. В. Магомедов и др.]. – К.: Наукова думка, 1990. – 488 с.
24. Сухобоков О. В. Славяне Днепровского Левобережья / О. В. Сухобоков. – К.: Наукова думка, 1975. – 167 с.
25. Сухобоков О. В. Деякі питання етнокультурної історії Лівобережної України ост. третини I – поч. II тис. н. е. / О. В. Сухобоков // Археологічний літопис Лівобережної України. – Полтава, 1998. – № 1–2. – С. 59–65.
26. Фомин А. В. Топография кладов куфических монет междуречья Днепра и Десны / А. В. Фомин // Чернигов и его округа в IX–XIII вв. – К.: Наукова думка, 1988. – С. 74–80.

Тетяна Мовчан

Формування політичної етики в контексті політичної культури в Україні

Розглядаються особливості формування культурно-етичної складової політичних відносин (політичної етики) у сучасному українському суспільстві через призму становлення демократичної політичної культури в Україні.

The features of forming of cultural and ethical components of political relations (political ethics) in modern Ukrainian society are analyzed in the context of democratic transformation of political culture in Ukraine.

Політична етика за своєю сутністю є поєднанням політичного та морального компонентів, які вступають у взаємозв'язок у пропорційному відношенні залежно від певних факторів. Дослідники етичної проблематики в політиці визначають чимало таких чинників, а саме політичний режим, форма правління, історичний досвід, політична культура, політична свідомість, суспільна моральність тощо. Це свідчить про те, що етичні засади політичної діяльності в певному суспільстві формуються в контексті встановлених

процедур суспільно-політичного життя. Таким чином, етичні проблеми функціонування політичних відносин у сучасному українському суспільстві глибоко закорінені в самих підвалинах політичної системи України.

Сьогодні українське суспільство продовжує трансформацію своєї політичної системи, яка розпочалася двадцять років тому зі здобуттям Україною незалежності. Ця трансформація означає перехід від тоталітарно-авторитарного режиму до демократичного. Однак для встановлення демократич-

ного політичного ладу недостатньо лише указів та рішень влади. Однією з важливих умов демократичної модернізації суспільства є зміна способу мислення, ціннісних орієнтацій його членів. Успішність та тривалість трансформаційного процесу також залежить від готовності громадян сприймати новизну. Демократія вимагає зміни розуміння смислу свободи, права, відповідальності. Саме політична культура поряд з політичною свідомістю становить духовно-ідеологічну підсистему політичної системи. Політична культура сприяє розумінню джерел, характеру й особливостей конкретної політичної системи, політичної поведінки суспільних класів, груп, спрямування політичних процесів. Вона є тією ланкою, через яку кожен із членів суспільства взаємодіє з політичною системою. Таким чином, особливості становлення політичної етики в Україні варто розглядати крізь призму політичної культури. Отже, *метою статті* є аналіз впливу політичної культури в Україні на становлення етичних засад політичної діяльності в сучасному українському суспільстві. Поставлена мета передбачає вирішення таких *завдань*: прослідкувати вплив політичної культури на політичну етику в розрізі типів політичної культури; проаналізувати відображення особливостей формування демократичної політичної культури в Україні на становленні політичної етики.

Політико-етична проблематика має місце в наукових доробках зарубіжних та вітчизняних учених. Зокрема, достатньо ґрунтовні дослідження в галузі політичної етики здійснили представники західної політичної думки Дж. Раз, Дж. Ролз, П. Рікер, М. Волзер, Б. Сутор та ін. В Україні питаннями політичної етики займаються такі дослідники як Т. Г. Аболіна, В. В. Бушанський, Г. П. Гребенник, І. М. Кучеренко, В. А. Малахов, О. В. Шинкаренко. Однак питання взаємозв'язку політичної культури та політичної етики не є достатньо висвітленим у вітчизняній науковій літературі, тому потребує додаткового розгляду.

Важливий акцент на взаємозв'язку політичної культури та політичної етики роблять російські дослідники В. І. Бакштановський та Б. В. Согомонов, зазначаючи у праці «Вступ до політичної етики», що «політична етика пов'язана з політичною свідомістю, з режимом, з типом політичної культури, з моральною свідомістю, з феноменами суспільної моральності в їх динаміці» [2, с. 25]. Політичну етику можна визначити як сформовану на основі моральнісного осмислення людьми своїх політичних цілей і цінностей нормативну систему, яка охоплює моральні засади політичних відносин у суспільстві. Політична етика відображає синтез моральної і політичної свідомості і постає як форма внутрішньої єдності критеріїв моральнісного вибору людини і її політичного цілепокладання. Складаючи нормативну теорію політичних відносин, політична етика зачіпає такі основоположні проблеми, як справедливий соціальний устрій, взаємні права та обов'язки керівників та громадян, фундаментальні права людини та громадянина, розумне співвідношення свободи, рівності та справедливості та ін.

Російський дослідник політико-етичної проблематики О. В. Оболенський наголошує, що саме наявність чи відсутність у політиці морального компоненту маркує межу між справжньою політикою та політиканством, політичним інтриганством [7, с. 51]. У політичній етиці, як пише дослідник, діє два види регулятивних механізмів: зовнішні – тобто групові норми, що задаються середовищем та звичаєм, та внутрішні – тобто моральнісні механізми, які діють ніби «зсередини» людини і виступають у загальному плані як свобода волі [7, с. 52].

Політична етика вимагає ставлення до всіх суб'єктів суспільно-політичного життя як до рівноправних, визнає правочинність їхніх моральних цінностей. «Людина це мета, а не засіб. І всяка цивілізація орієнтується на людину, на кожну людину, на кожне "я". В іншому разі, що це за ідол, чи ми назвемо його людством чи ще якимось, якому мають приноситись в жертву всі та кожний з людей?.. Немає нічого більш універсального, ніж індивідуальне, і те, що належить кожному, належить усім. Кожна людина значить більше, ніж усе людство разом узятє, і не можна жертвувати кожним заради всіх, хіба що всі жертвують собою заради кожного» [Цит. за: 8, с. 66].

Політична етика тісно пов'язана з політичною свідомістю, яка є сукупністю знань, ідей поглядів, орієнтацій та установок індивідів і соціальних спільностей стосовно політичної системи та їхнього місця у ній. Політична свідомість формується у процесі соціалізації особистості та відображає прийняття чи незгоду індивіда зі способами організації суспільних відносин у державі, що надалі відбивається на його політичній поведінці. Політична свідомість та політична поведінка є елементами політичної культури. Тому політичну етику варто розглядати в контексті політичної культури суспільства.

У «Короткому оксфордському політичному словнику» політична культура визначається як «погляди, почуття й вартості, що лежать в основі функціонування конкретної політичної системи... до них належать знання та вміння, пов'язані з функціонуванням політичної системи, позитивне та негативне емоційне ставлення до неї, оціночні судження про систему» [5, с. 524]. Таким чином, політична культура, виявляючись у стійких стереотипах поведінки, є відображенням духовного та матеріального життя певного суспільства.

Незаперечний авторитет у дослідженні політичної культури належить американським політологам Г. Алмонду та С. Вербі, які визначили політичну культуру як специфічні форми орієнтації людини на реальну політичну систему конкретного суспільства та на власну політичну діяльність. З того часу категорія «політична культура» є одним із найпоширеніших та найбільш спірних понять у політичній науці. Аналізуючи політичну етику в контексті політичної культури, використовуємо типологію політичної культури, здійснену Г. Алмондом та С. Вербою, оскільки їхня типологія базується на позиціюванні громадян щодо політичної системи, що в свою чергу відображає можливість культурно-етичної регуляції політичних відносин у такому суспільстві. Вони виділяють три «чистих типи» політичної культури: патріархальну, підданську та активістську, які характеризуються певними цінностями, зразками політичної поведінки, способами організації влади і не прив'язані жорстко до певної історичної епохи чи соціальної спільності [1, с. 48–56].

Російський дослідник етичної проблематики в політиці Б. Г. Капустін зазначає, що «політична етика займається нормативними аспектами політики, цінностями, які реалізуються в колективній діяльності і завдяки належності до деякої політичної асоціації» [3, с. 251]. Таким чином, незаперечним є той факт, що певному типу політичної культури, який характеризується ustalеними способами організації суспільно-політичного життя, відповідає певна модель політичної етики, яка формується під впливом панівних стереотипів поведінки у цьому суспільстві.

Так, патріархальному типу політичної культури відповідає політична етика, яка в своїй структурі містить такі морально обґрунтовані варіанти поведінки, які вважає допустимими політик в силу його власних моральнісних орієнтацій. Полі-

тична діяльність не підпадає під громадський контроль, оскільки пересічні громадяни не цікавляться політикою, не претендують на індивідуальну участь у політичному житті, а їхня моральна оцінка політичних дій ніяк не впливає на функціонування політичної системи. В такому випадку політична етика виступає як сукупність приписів і скерувань до дії, які встановлює для себе конкретний політичний діяч, а не діє на основі прийнятих усім суспільством норм. В цьому випадку політична етика є дуже мобільною та «лояльною» до нехтування політичним актором моральних норм, визначальним визнається політичний мотив, а моральні вимоги змінюють свій зміст залежно від зовнішніх обставин.

Підданський тип політичної культури виховує громадян у дусі лояльного ставлення до методів та результатів діяльності політичної системи, оскільки будь-який спротив переслідується та карається. В таких умовах політична етика становить систему орієнтацій, сформовану владно-політичною верхівкою, для якої характерне виправдання всіх засобів здійснення політики, якщо їхнє застосування виправдовує мета, яку ставить перед собою влада. Тотальний контроль забезпечує абсолютне схвалення громадськістю всіх дій політичної еліти, а відхилення від загальної думки оцінюється як аморальне, негідне, тобто таке, що суперечить політичній етиці. З одного боку, за таких умов політична етика має імперативний характер, але, з іншого, вона слугує лише як виправдання свавільних дій політичної верхівки, а не як засіб діалогу між державною владою та суспільством.

В рамках активістського типу політичної культури виникає політична етика, мета якої – поставити під контроль громадянського суспільства державну владу. Така етика вимагає самообмеження влади, встановлює верховенство закону в правовій державі, визначає орієнтації і норми діяльності в багаторівневій системі взаємодії різних інститутів влади.

Особливим типом політичної культури є громадянська культура. Це активістська політична культура, в якій присутні елементи паройкіальної та підданської культур. Вона найбільш характерна для демократичних політичних систем і сприяє їхньому ефективному функціонуванню. Громадянська культура є породженням громадянського суспільства. Вона передбачає, що суб'єкти політики у своїй діяльності виходять із інтересів усього суспільства, а не лише окремої соціальної спільності. За наявності в ній різних суспільних орієнтацій ця культура спрямована на дотримання в суспільстві громадянського консенсусу як необхідної засади демократії.

Громадянська культура передбачає таку політичну етику, де високий рівень моральності, тобто в такій політичній етиці мораль співвідноситься з політикою на користь першої, а саме в оцінці політичної діяльності основний акцент робиться на моральних характеристиках. Отже, про політичну етику як зразок поведінки можна говорити тоді, коли маємо справу з високим рівнем політичної культури, тобто усвідомлення громадянами своїх прав та обов'язків, можливість здійснювати контроль за діяльністю державної влади. А саме тут мова може йти лише про громадянське суспільство, яке характеризується високим рівнем моральності громадян. «Етика громадянського суспільства регулює сфери відносин, де індивіди виступають як громадяни і діють самостійно, визначаючи свої життєві стратегії без зовнішнього втручання» [2, с. 11].

Політична культура виконує безліч функцій у суспільстві, однак в конкретному випадку потрібно зазначити саме про її нормативно-регулюючу функцію. Ця функція реалізується за допомогою формування і закріплення у суспільній сві-

домості необхідних політичних цінностей, установок, цілей, мотивів і норм поведінки. Саме в цій функції знаходить вияв призначення політики в цілому, політичної культури зокрема, – узгодження багатоманітних соціальних інтересів, забезпечення єдності й цілісності суспільства. В залежності від результату цього узгодження, рівня, на якому досягається консенсус, і ступеня задоволення інтересів у суспільстві можна говорити про певну модель політичної етики.

Таким чином, для того, щоб можна було належним чином оцінювати політичні відносини на українському ґрунті з точки зору політичної етики, потрібно, щоб сформувалося відповідне демократичне політико-культурне середовище сучасного українського суспільства. Тому проблеми культурно-етичної нестачі у вітчизняному політичному житті тісно пов'язані з трансформаційними процесами в українському суспільстві, перш за все становленням демократичної політичної культури. Як зазначає Л. Нагорна, українська дослідниця вітчизняної політичної культури, остання «дозволяє пояснити механізми формування політичних ідентичностей. За її допомогою легко визначити рівень цивілізованості соціуму, культури політичного мислення й політичного спілкування, культури поведінки політиків і населення як суб'єктів політичного процесу. Являючи собою єдність об'єктивних соціально-нормативних компонентів свідомості й поведінкових стереотипів, політична культура надає політичній сфері цілісності й інтегративності. Водночас вона фіксує «больові точки» у механізмах політичної комунікації» [6, с. 16]. Однією з таких «больових точок» для українського суспільства є морально-етична складова політичних відносин.

Розглядаючи питання формування демократичної політичної культури, слід зауважити, що остання змінюється повільно. На цьому наголошують українські дослідники А. Соловей та В. Штерн, підкреслюючи, що «можна докорінно змінити політику, здійснювати революційні зміни у відносинах власності на засоби виробництва або в політичних інститутах, але не можна швидко змінити основоположні переконання і цінності більшості населення. Це зумовлено тим, що політична культура формується під впливом соціально-економічних, національно-культурних, суспільно-історичних й інших довготривалих факторів, а її елементи (цінності, ідеї, переконання) характеризуються відносною стійкістю, живучістю, постійністю і повільно піддаються змінам у процесі глибоких зрушень у суспільному бутті» [9, с. 298].

Український дослідник Б. Цимбалістий підкреслює: «політична культура – це продукт історичного розвитку та досвіду народу. У випадку України цей досвід був гірким... Для того, щоб зрозуміти політичну культуру українців, треба звернути увагу на джерела впливу, які протягом історичного шляху стимулювали чи спиняли розвиток української політичної культури» [10, с. 78]. Історичний досвід України вказує на негативні чинники, які впливають на формування сучасної демократичної політичної культури: 1. Постійне перебування в підневільному стані призвело до формування відчуття другорядності та меншовартості, прагнення пристосування до тих умов, що склалися. Бездержавність позбавила нагоди «здобувати досвід влади, бути нарівні у стосунках з іншими народами й почуватися вільним господарем на своїй землі» [10, с. 78]. 2. Протягом віків українські землі перебували під владою різних держав, що виявилось у виникненні фрагментарного, регіонального типу політичної культури, що характеризується відмінністю поглядів населення різних регіонів України на базові політичні цінності та правила поведінки. 3. 70-літній період перебування під радянською

владою. Тоталітарний режим, який існував у Радянському Союзі, сформував відповідну політичну культуру – позбавлену толерантності, політичного плюралізму, терпимості до інакомислення в політиці. «Політична культура радянського періоду консервативна, ґрунтується на колективній відповідальності, обтяжена великою кількістю усляких табу, законів і звичаїв і тому закрита для зовнішнього впливу. Для неї характерні такі риси як замкнутість, зорієнтованість на себе, на власні локальні цінності, зразки, норми, тип» [4, с. 26].

До факторів, що негативно відображаються на становленні демократичної політичної культури в Україні, слід додати ще один, на якому наголошував Б. Цимбалістий. Це – «багатократна денаціоналізація провідної верстви України, у XVI–XVII століттях наша боярська шляхетська верства спольщилася. У XVIII–XIX століттях нащадки козацьких старшин зросійщилися. У XX столітті пролетарська провідна верства була знищена або здебільшого пішла на службу інтересів совєтсько-російської імперії» [10, с. 78]. Під впливом таких факторів сформувалася конфліктна політична культура, яка негативно позначалася на розвитку суспільно-політичного життя українського народу впродовж віків. Брак толерантності, політичної етики, злагоди стояв на заваді і продовжує перешкоджати досягненню розумного компромісу різними політичними силами в питаннях розбудови української держави, що значно знижує темпи демократичних перетворень у країні.

Відповідно політична етика не набуває рис демократичності, а характеризується не підконтрольністю влади, пріоритетністю власних цілей політичних діячів над суспільними та відсутністю їхньої відповідальності за вчинки, недотриманням слова та невиконанням обіцянок, неповагою до авторитету закону. Дотримання такої політичної етики призводить до зневаги до влади, недовіри до неї, небажання громадян брати участь у виборах, у суспільно-політичному житті, неприйняття української держави як рівноправного партнера на міжнародній арені.

Диалогове підґрунтя культури відображається в культурі політичної комунікації між різними соціальними групами, політичними партіями, парламентськими фракціями, владою та опозицією, окремими політичними акторами. Сліпе відстоювання лише власної принципової позиції не може сприятливо відобразитися на пошуку оптимального вектора розвитку держави, тому політичний консенсус є однією із необхідних умов стабілізації суспільно-політичних відносин. Звичайно, як зазначалося вище, політична культура формується повільно, так само повільно вона трансформується. Однак життєво необхідними для «українського проекту», використовуючи термін Л. Нагорної, є негайні зміни, оскільки «існує реальна загроза... аж до легітимації авторитаризму або й втрати державності, територіальної

цілісності й суверенітету» [6, с. 21–22]. Український народ зневірився у авторитеті державної влади та законності. «Нормою для громадян стає орієнтація на обхід та нехтування законів, люди звикають до всеохопної корупції, добровільно чи вимушено її підтримують. Працювати чесно і з повною віддачею сьогодні не лише не престижно, але й не вигідно; “вміння жити” дедалі частіше асоціюється з асоціальними вчинками. Не тільки політичний, але й звичайний простір людського життя стає сферою імітаційності, симулякрів, підклимних угод. Це справляє на суспільство не просто подразливий, але й відверто руйнівний вплив» [6, с. 20].

Політична влада повинна повернути довіру суспільства та не дозволити йому деградувати. Але для цього потрібно змінювати стереотипи політичного спілкування всередині політичної еліти, в першу чергу, тому що лише в такому випадку остання зможе відновити свій авторитет як кращої, вибраної верстви, освіченої, культурної, високоморальної, тобто такої, що подає гідний приклад для наслідування. Для цього елітним верствам потрібно «змиритися з необхідністю обмеження власних апетитів та потреб, що давно стали надмірними» [6, с. 22].

Повернення довіри суспільства до влади та відновлення суспільної рівноваги сприятиме ставленню громадянської демократичної політичної культури в Україні, яка відзначатиметься толерантним ставленням до різних політичних поглядів та існуванням конструктивної, державотворчої опозиції (замість деструктивної), визнанням найважливішими цінностями громадянські права та свободи, людську гідність, совість та добротність. За таких умов значно підвищиться роль культурно-етичної регуляції політичних відносин у сучасному українському суспільстві, і морально-етичні якості політичних акторів не ставатимуть резонансними лише тоді, коли це вигідно їхнім опонентам.

1. Алмонд Г. Гражданская культура и стабильность демократии / Г. Алмонд, С. Верба // Полис. – 1992. – № 4. – С. 122–134.
2. Бакштановский В. И. Введение в политическую этику / В. И. Бакштановский, Ю. В. Соколонов. – Москва – Тюмень, 1990. – 182 с.
3. Капустин Б. Г. Различия и связь между политической и частной моралью (мораль – политика – политическая мораль) / Б. Г. Капустин // Вопросы философии. – 2001. – № 9. – С. 23–45.
4. Карнаух А. Проблеми становлення сучасної політичної культури в Україні / А. Карнаух // Персонал. – 2007. – № 9. – С. 26–31.
5. Короткий оксфордський політичний словник / пер. з англ.; за ред. І. Макліна, А. Макмілана. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2006. – 789 с.
6. Нагорна Л. Політична культура і культура політики: етичні аспекти / Л. Нагорна // Політичний менеджмент. – 2009. – № 6. – С. 14–24.
7. Оболонский А. В. Мораль и право в политике и управлении / А. В. Оболонский // Государственный ун-т Высшая школа экономики. – М.: Издательский дом ГУ ВШЭ, 2000. – 262 с.
8. Сепетий Д. Відкрите суспільство: етика та раціональність / Д. Сепетий. – К.: Смолоскип, 2007. – 358 с.
9. Соловей А. Політична культура як складова політичної системи українського суспільства / А. Соловей, В. Штерн // Українознавчі студії. – 2008–2009. – № 8–9. – С. 296–304.
10. Цимбалістий Б. Політична культура українців / Б. Цимбалістий // Сучасність. – 1994. – № 4. – С. 77–90.

Марчін Ожеховський

«Східне Партнерство»: євроінтеграційні перспективи України

Темою статті є аналіз прийнятої за спільною ініціативою Польщі та Швеції програми «Східне партнерство», що є елементом, який розширює Європейську політику сусідства, особливо її Східний напрям. Автор описує загальні принципи програми «Східне партнерство», концентруючись на аналізі ролі України в партнерстві, а також заходах, здійснених Польщею з метою зближення України з ЄС до та під час її Президентства в Раді Європейського Союзу.

The topic of the article is the analysis of the initiated by Poland and Sweden program «Eastern Partnership» which is an element of expanding of the European Neighborhood Policy, particularly in the Eastern direction. The author describes the general principles of the program «Eastern Partnership» concentrating to the analysis of the role of Ukraine in this Partnership as well as the actions taken by Poland for the rapprochement of Ukraine to EU before and during the Presidency of this country in the Council of the European Union.